

УДК 341.636

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.33.08>

СПЕЦИФІКА ЯПОНСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА У ВИМІРІ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Білоцький Сергій Дмитрович,

orcid.org/0000-0001-5904-9069

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри міжнародного

права

(Навчально-науковий інститут

міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна)

У статті окреслене специфіку японського процесуального права у вимірі міжнародного комерційного арбітражу. Доведено, що Закон про арбітраж набув чинності 1 березня 2004 року та окрім Закону про арбітраж, в Японії існують Правила Верховного суду щодо процедур арбітражних справ.

Цей закон ґрунтується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ 1985 року з незначними відмінностями. До введення Закону про арбітраж у Японії арбітраж регулювався Цивільним процесуальним кодексом 4 та Законом про процедуру загального невідкладного сповіщення та арбітражну процедуру 5, які не зазнали суттєвих змін з 1890 року.

В Японії суди не мають окремого відділу для розгляду арбітражних справ. Згідно з Законом про арбітраж, суд може залучатися до арбітражного розгляду лише у випадках, передбачених цим законом. Крім того, Японія підписала Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція), а також Конвенцію про вирішення інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав.

Японська асоціація комерційного арбітражу (JCAA) є провідною арбітражною установою, яка переважно розглядає міжнародні арбітражні справи. Також популярною є Токійська морська арбітражна комісія Японської біржі судноплавства (ТОМАС), яка займається морськими спорами. У Японії також існують арбітражні центри, створені місцевими асоціаціями адвокатів, які надають арбітражні послуги, переважно у внутрішніх справах.

Комісії з розгляду будівельних спорів, створені відповідно до Закону про будівельну діяльність, також займаються численними внутрішніми будівельними спорами, а Японське спортивне арбітражне агентство надає арбітражні послуги з питань спорту. Арбітражні угоди діють лише для цивільних спорів, за винятком деяких категорій, таких як розлучення.

Однією з особливостей процесуального права у Японії у сфері міжнародного комерційного арбітражу є наявність прискорених процедур, які дозволяють швидше вирішувати суперечки. Ще одна особливість – використання гібридного арбітражу, коли сторони можуть поєднувати арбітраж з іншими методами вирішення спорів, такими як медіація. Відповідна специфіка арбітражного провадження в Японії має стати окремим предметом самостійного наукового пошуку.

Ключові слова: арбітражні спори, комерційний арбітраж, поправки, процесуальне право, матеріальне право до суті спору, методи обрання застосовуваного права, скасування рішень, Японська асоціація комерційного арбітражу, *lex voluntatis*.

SPECIFICS OF JAPANESE PROCEDURAL LAW IN TERMS OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Bilotsky Sergiy Dmytrovych,
orcid.org/0000-0001-5904-9069
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of International Law
(Educational and Scientific Institute
of International Relations
of Taras Shevchenko
National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine)

Author analyzed the specifics of Japanese procedural law in terms of international commercial arbitration. He proved that the Arbitration Act entered into force on March 1, 2004. In addition to the Arbitration Act, there are Supreme Court Rules of Arbitration Procedure in Japan. This law is based on the 1985 UNCITRAL Model Law with minor differences.

Prior to the introduction of the Arbitration Act, arbitration was governed by the Civil Procedure Code 4 and the General Urgent Notice Procedure and Arbitration Procedure Act 5, which had not undergone significant changes since 1890. In Japan, the courts do not have a separate division for consideration of arbitration cases. According to the Law on Arbitration, a court can be involved in arbitration proceedings only in the cases provided for by this law.

In addition, Japan has signed the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (the New York Convention), as well as the Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States. The Japan Commercial Arbitration Association (JCAA) is a leading arbitral institution that primarily hears international arbitration cases.

Also popular is the Tokyo Maritime Arbitration Commission of the Japan Shipping Exchange (TOMAC), which deals with maritime disputes. In Japan, there are also arbitration centres established by local bar associations that provide arbitration services, mostly in domestic cases.

The Construction Disputes Boards established under the Construction Act also deal with numerous domestic construction disputes, and the Japan Sports Arbitration Agency provides sports arbitration services. Arbitration agreements only apply to civil disputes, except in some categories such as divorce.

One of the features of procedural law in Japan in the field of international commercial arbitration is the availability of expedited procedures, which allow faster resolution of disputes. Another feature is the use of hybrid arbitration, where parties can combine arbitration with other methods of dispute resolution, such as mediation. The relevant specifics of arbitration proceedings in Japan should become a separate subject of independent scientific research.

Key words: amendments, annulment of decisions, arbitration disputes, commercial arbitration, expedited procedures, Japan Commercial Arbitration Association, merits of the dispute, methods of choosing the applicable law, procedural law, substantive law to essence of dispute, *lex voluntatis*.

Актуальність теми дослідження. Міжнародний комерційний арбітраж в Японії регулюється Законом Японії про арбітраж, який базується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ. Японія має сильну репутацію дружньої до арбітражу юрисдикції, і її суди загалом підтримують арбітраж. Японська асоціація комерційного арбітражу (JCAA) є основною установою для адміністрування арбітражів у Японії. JCAA має власний набір правил, які широко визнані та використовуються в міжнародних комерційних арбітражах.

При цьому, оскільки постійно зростають обсяги торгівельної та іншої економічної взаємодії між Україною та Японією, відповідні питання стають все більше витребуваними у якості предмету окремих наукових досліджень, що підвищує актуальність відповідного наукового пошуку. Відповідні аспекти висвітлювалися у публікаціях Бабіна Б.В., Цірата Г.А., Ківалова С.В., Кормича Б.А., Пашковського М.І., але системного аналізу цих викликів монографічні дослідження поки не містять.

Мета і завдання статті. Ця стаття має надати системне висвітлення та відображення актуальних питань та викликів японського законодавства та специфіки його застосування під час проведення міжнародних комерційних арбітражних спорів. Таким чином *метою* статті є вставлення та подальший аналіз особливостей системи міжнародного комерційного арбітражу в Японії; при цьому завданнями цієї роботи слід вважати окреслення специфіки розвитку японської системи міжнародного комерційного арбітражу, співвіднесення її підкодів, форм й моделей, та окреслення відповідної практики. Для отримання відповідних результатів автором було використане формально-юридичний, програмний та компаративістський методи.

Виклад основного матеріалу. Закон про арбітраж Японії набув чинності 1 березня 2004 року [1]. На додаток до Закону про арбітраж, Японія має Правила Верховного суду щодо процедур арбітражних справ [2]. Закон про арбітраж базується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ 1985 року з кількома незначними відмінностями [3]. До набрання чинності Закону про арбітраж арбітражі в Японії регулювалися Цивільним процесуальним кодексом і Законом про процедуру загального невідкладного сповіщення та арбітражну процедуру, які не були суттєво змінені з 1890 року [4; 5].

Японські суди не мають спеціального відділу для розгляду арбітражних справ. Закон про арбітраж прямо передбачає, що суд може здійснювати свої повноваження щодо арбітражного розгляду лише тоді, коли це дозволяє Закон про арбітраж. Закон про арбітраж базується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ 1985 року з кількома незначними відмінностями. Роль суду в арбітражному розгляді передбачена законом про арбітраж і суд може здійснювати свої повноваження щодо арбітражного розгляду лише тоді, коли Закон про арбітраж дозволяє це робити.

Зокрема, Арбітражний закон дозволяє участь суду в арбітражному розгляді в таких сферах: вручення повідомлення (стаття 12); призначення арбітрів (стаття 17.2-6); процедура відводу арбітру (стаття 19.4); клопотання про звільнення арбітра (стаття 20); оскарження рішення арбітражного суду щодо його власної юрисдикції (стаття 23.5); звернення з проханням про сприяння суду в отриманні доказів (стаття 35); скасування арбітражного рішення (стаття 44); визнання арбітражного рішення (стаття 45); виконання арбітражного рішення (стаття 46).

Японія підписала Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція), а також Конвенцію про врегулювання інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав [6; 7]. Однак Японія ще не підписала Конвенцію ООН про прозорість арбітражу між інвесторами та державою на основі договорів (Маврикійська конвенція про прозорість), яка була відкрита для підписання 17 березня 2015 року [8].

Японська асоціація комерційного арбітражу (JCAA) є найвідомішою японською арбітражною установою, яка розглядає переважно міжнародні арбітражні справи. JCAA підтримує список арбітрів, яких сторони можуть використовувати [9]. Однак сторона арбітражу може вільно призначити арбітра, якого немає в списку. Токійська морська арбітражна комісія Японської біржі судноплавства (ТОМАС) також є популярною японською арбітражною установою, яка розглядає морські спори [10].

Окрім JCAA та ТОМАС, арбітражні центри, створені місцевими асоціаціями адвокатів, надають арбітражні послуги, але вони зосереджуються переважно на внутрішніх справах. Крім того, комісії з розгляду будівельних спорів, створені відповідно до Закону про будівельну діяльність, займаються багатьма внутрішніми будівельними спорами, а Японське спортивне арбітражне агентство надає арбітражні послуги щодо спорів, пов'язаних із спортом.

Арбітражні угоди в Японії діють лише для цивільних спорів, які, як передбачено Законом про третейський суд, сторони можуть вирішити шляхом мирової угоди». Ці суперечки не включають розлучення та розірвання відносин усиновлення, які Закон про арбітраж прямо виключає зі сфери арбітражних спорів (стаття 13.1). Особливий режим надається арбітражним угодам між суб'єктом господарювання та споживачем, а також між роботодавцем і працівником.

Зокрема, споживач може в односторонньому порядку розірвати арбітражну угоду, яку він уклав із суб'єктом господарювання до виникнення спору. Крім того, арбітражні угоди, які працівник укладає з роботодавцем до виникнення індивідуального трудового спору, є нікчемними (ст. 3 і 4). Арбітражні угоди мають бути в письмовій формі, але не обов'язково у формі офіційної угоди. Натомість «письмовий» може включати документи, підписані сторонами, іншу кореспонденцію, якою обмінюються листи, або факсимільні повідомлення та інші письмові документи (стаття 13.2). У письмовій угоді достатньо посилання на окремий документ, який містить арбітражне застереження, щоб вважати її письмовою арбітражною угодою (стаття 13.3). Сторони можуть домовитися про арбітраж за допомогою електромагнітних засобів, таких як електронна пошта (стаття 13.4) [11].

Сторони арбітражного процесу можуть домовитися про матеріальне право, застосовне до суті спору (стаття 36.1 Закону про арбітраж). Якщо сторони визначають право держави, яке має застосовуватися арбітражним судом, таке визначення буде вважатися посиланням на матеріальне право, а не колізійних норм цієї держави, якщо сторони не домовилися про інше. Якщо такої домовленості між сторонами немає, арбітражний суд застосовує матеріальне право держави, з якою найбільш тісно пов'язаний цивільний спір, що є предметом арбітражного розгляду (стаття 36.2 Закону про арбітраж) [12].

Сторони можуть погоджуватися на будь-яку кількість арбітрів, яку вони віддають перевагу (стаття 16.1). Якщо сторони не домовилися або не вказали кількість арбітрів, закон вимагає трьох арбітрів для арбітражів за участю двох сторін (стаття 16.2). Для арбітражів між трьома або більше сторонами суд визначить кількість арбітрів, якщо сторона просить це зробити (стаття 16.3).

Закон про арбітраж не містить вимог щодо національності арбітрів. Проте суд зобов'язаний враховувати національність сторін при призначенні одноосібного арбітра або третього з трьох арбітрів (стаття 17.6). Сторони також можуть погоджувати конкретну процедуру призначення арбітрів (стаття 17.1). За відсутності такої процедури суд призначить одноосібного арбітра у відповідь на запит сторони для справ, які стосуються лише одного арбітра (стаття 17.3).

У випадку трьох арбітрів кожна сторона призначає свого відповідного арбітра, і ці два арбітри призначають третього арбітра (стаття 17.2). Суд призначить арбітра

у відповідь на прохання сторони, якщо сторона не призначить арбітра протягом 30 днів після того, як інша сторона вимагає цього зробити, або якщо два арбітри, призначені сторонами, не призначають третього арбітра (ст. 17.2 і ст. 17.3). Хоча Закон про арбітраж прямо не говорить про це, сторони можуть домовитися про призначення конкретного арбітра. Сторони також можуть домовитися про призначення кількох арбітрів, якщо потрібно більше ніж один арбітр, але на практиці угоди щодо арбітрів зазвичай укладаються в арбітражах лише з одним арбітром.

Сторона може заявити відвід арбітру, якщо арбітр не задовольняє узгодженим вимогам або якщо є розумні підстави сумніватися в неупередженості чи незалежності арбітра (стаття 18.1). Від арбітрів вимагається негайно повідомляти сторонам про будь-який факт або проблему, яка може викликати сумніви щодо їх неупередженості чи незалежності (стаття 18.4). Сторони можуть домовитися про процедуру відводу арбітрів (стаття 19.1). Без такої згоди арбітражний суд повинен прийняти рішення щодо будь-якого відводу арбітра (стаття 19.2).

Сторона, яка подала відвід, зобов'язана подати письмовий запит із зазначенням підстав для відводу протягом 15 днів після формування складу арбітражного суду або після того, як стороні, яка заперечує, вперше стало відомо про підстави для відводу, залежно від того, що настане пізніше (стаття 19.3). Якщо оскарження не задоволено, сторона, яка подала оскарження, має право звернутися до суду за переглядом рішення протягом 30 днів після отримання повідомлення про невдачу оскарження (стаття 19.4). Це право, яке сторони не можуть погодитися виключити з арбітражу (стаття 19.1).

Сторони можуть погоджувати правила арбітражного розгляду, якщо ці правила не суперечать імперативним положенням Закону про арбітраж (стаття 26.1). Якщо сторони не дійшли згоди щодо правил, арбітражний суд може проводити провадження у спосіб, який він вважає належним, якщо процедура відповідає відповідним положенням Закону про арбітраж (стаття 26.2). Сторони можуть домовитися про мову арбітражу (стаття 30.1).

Якщо сторони не досягли згоди з цього питання, арбітражний суд вирішить, яка мова буде використана (стаття 30.2). Арбітражний суд може розпорядитися, щоб будь-який документальний доказ був перекладений на мову арбітражу (стаття 30.4). Арбітражний суд може призначити одного або кількох свідків-експертів і може доручити їм надати експертні свідчення, якщо необхідно (стаття 34.1). Арбітражний суд або сторона, за згодою арбітражу, може звернутися за допомогою до суду в отриманні доказів, у тому числі доказів, на які поширюється дія Цивільного процесуального кодексу, таких як свідчення звичайних свідків та експертів, розпорядження про пред'явлення документів та перевірка не документальних доказів (статті 35.1 і 35.2).

Будучи учасником Нью-Йоркської конвенції, Японія визнає та виконуватиме арбітражні рішення інших договірних держав. Підстави для відмови у визнанні та виконанні арбітражних рішень згідно зі статтею 45.2 Закону про арбітраж майже ідентичні підставам для статті 36.1 Нью-Йоркської конвенції та статті 5 Типового закону. Як показано на прикладах випадків, розглянутих нижче, японські суди постійно займають проарбітражну позицію та, як правило, виконують арбітражні рішення [13].

На думку Хіроюкі Тезука та Ютаро Кавабата однією з визначних подій в арбітражі в Японії стали поправки до Правил комерційного арбітражу JCAA (Правила). JCAA внесла суттєві зміни до Регламенту в 2014 році щодо кількох позовів і багатосторонніх ситуацій, консолідації, об'єднання, призначення арбітра в багатосторонній ситуації, тимчасових заходів і надзвичайних арбітрів.

Остання зміна Регламенту набула чинності 10 грудня 2015 року. Ще однією важливою подією в арбітражі в Японії стали загальнонаціональні зусилля з просування

міжнародного арбітражу та посередництва в Японії. Японська федерація адвокатських асоціацій і Японська асоціація арбітрів зібрали пропозиції щодо сприяння міжнародному арбітражу та посередництву в Японії, залучивши до цього основні японські економічні організації. Ті, хто стоїть за цією ініціативою, зараз намагаються вплинути як на законодавчу, так і на виконавчу гілки влади, щоб міжгалузєва політика та плани, необхідні для досягнення цілей цієї ініціативи, були прийняті у співпраці між різними установами [2].

Крім того, JCAA просуває створення Японського міжнародного центру медіації в Кіото («Центр») у співпраці з Університетом Дошіша, який зараз робить практичні кроки для його запуску. JCAA також готує список осіб, які бажають і зможуть виконувати функції посередників, а також готує семінари для просування Центру.

Висновки. Таким чином існують наступні особливості в міжнародному комерційному арбітражі Японії.

Арбітражний режим Японії має правове регулювання на основі Закону про арбітраж, який ґрунтується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ. Це забезпечує сучасну та міжнародно визнану структуру для проведення арбітражів. Японська асоціація комерційного арбітражу (JCAA) є основною установою для адміністрування арбітражів у Японії. Він надає умови, правила та адміністративну підтримку для арбітражного розгляду. Інші установи, такі як Японський міжнародний центр вирішення спорів (JIDRC), також пропонують послуги арбітражу.

Японія наголошує на важливості неупередженості та нейтральності арбітрів. Сторони мають свободу вибору своїх арбітрів, які, як очікується, будуть незалежними та вільними від будь-яких конфліктів інтересів. Японські суди загалом підтримують арбітраж і зрідка втручаються в арбітражне провадження. Суди допомагають у виконанні арбітражних рішень і надають допомогу, коли це необхідно. Арбітраж у Японії відомий своєю ефективністю та економічною ефективністю. JCAA забезпечує спрощені та ефективні в часі правила арбітражу, що дозволяє сторонам своєчасно вирішувати суперечки.

Арбітражний процес також є гнучким, що дозволяє сторонам пристосовувати розгляд до своїх конкретних потреб. Арбітражне провадження в Японії, як правило, є конфіденційним, що гарантує захист інформації та комерційної таємниці сторін. Це дозволяє більш обережно та приватно вирішувати суперечки порівняно з судовим розглядом.

Японія визнає можливість проведення арбітражного розгляду кількома мовами. JCAA має групу арбітрів, які добре володіють різними мовами, що гарантує, що сторони можуть вести провадження мовою, якій вони віддають перевагу. Японія є учасником Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень та це означає, що арбітражні рішення, винесені в Японії, загалом підлягають виконанню в понад 160 країнах, які також є сторонами конвенції.

Всі ці особливості роблять Японію привабливим місцем для міжнародного комерційного арбітражу, надаючи сторонам надійний та ефективний механізм вирішення спорів. Таким чином Японія зарекомендувала себе як провідна юрисдикція для міжнародного комерційного арбітражу. При цьому японський арбітраж став реальною альтернативою судовому розгляду. Зростаюча кількість великих міжнародних комерційних суперечок у Японії вирішується відповідно до Правил міжнародного комерційного посередництва JCAA.

Однією з особливостей процесуального права у Японії у сфері міжнародного комерційного арбітражу є наявність прискорених процедур, які дозволяють швидше вирішувати суперечки. Ще одна особливість – використання гібридного арбітражу,

коли сторони можуть поєднувати арбітраж з іншими методами вирішення спорів, такими як медіація. Відповідна специфіка арбітражного провадження в Японії має стати окремим предметом самостійного наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Arbitration-Related Case Procedural Rules. Supreme Court Rule No. 27 of November 26, 2015. URL: https://www.courts.go.jp/toukei_siryou/kisokusyuu/minzi_kisoku/minzi_kisoku_27/index.html
2. Hiroyuki Tezuka, Yutaro Kawabata. Arbitration Guide IBA. *Arbitration Committee*. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=DBC3F3CAB-E985-4A9B-BBA1-D8D9D191EF5E>
3. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. 1985. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/06-54671_ebook.pdf
4. Code of Civil Procedure Act No. 109 of June 26, 1996. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2834/en>
5. Law concerning public notice and notification procedures (Law No. 29 of April 21, 1899). URL: <https://hourei.ndl.go.jp/#/detail?lawId=0000001370&current=-1>
6. Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States. URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID_Convention_EN.pdf
7. New York Convention. URL: <https://www.newyorkconvention.org/english>
8. United Nations Convention on Transparency in Treaty-based Investor-State Arbitration. URL: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/transparency>
9. The Japan International Commercial Arbitration. URL: <https://www.jcaa.or.jp/en/arbitration/rules.html>
10. The Tokyo Maritime Arbitration Commission of Japan Shipping Exchange (TOMAC). URL: <https://www.jseinc.org/en/tomac/>
11. Supplementary Provisions of the arbitration law. URL: <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=415AC0000000138>
12. The Legal 500 Country. Comparative Guides Japan. International Arbitration. Atsumi & Sakai. URL: <https://www.legal500.com/guides/chapter/japan-international-arbitration/?export-pdf>
13. Arbitration Law No. 138. 2003. URL: <https://japan.kantei.go.jp/policy/sihou/arbitrationlaw.pdf>